

ІСТОРІЯ ВИВЧЕННЯ ПОНЯТТЯ МОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ В ХІХ – ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті досліджується історія вивчення поняття мовної картини світу від ХІХ століття, від досліджень німецького вченого В. Гумбольдта, до першої половини ХХ століття, до досліджень Л.С. Виготського. Розглядається нерозривність дослідження поняття з точки зору лінгвістики, філософії і психології.

Ключові слова: мовна картина світу, мова, мислення, поняття, об'єктивна картина світу, концептуальна картина світу, свідомість, народ.

Єфименко А.Е. История изучения понятия языковой картины мира в ХІХ – первой половине ХХ столетия. В статье исследуется история изучения понятия языковой картины мира от ХІХ века, от исследований немецкого ученого В. Гумбольдта, до первой половины ХХ столетия, до исследований Л.С. Выготского. Рассматривается неразрывность исследования понятия с точки зрения лингвистики, философии и психологии.

Ключевые слова: языковая картина мира, язык, мышление, понятие, объективная картина мира, концептуальная картина мира, сознание, народ.

Yefymenko O.E. The history of research of the verbal world image concept from the ХІХ century till the beginning of the ХХ century. The history of research of the verbal world image concept from the ХІХ century, from the investigations of the German scientist V. Humboldt, till the beginning of the ХХ century, till the investigations of the scientist L.S. Vygotskii was discovered. The continuity of this concept research from the point of view of linguistics, philosophy and psychology is also shown.

Keywords: verbal world image, language, thinking, concept, objective world image, conceptual world image, cognition, nation.

Ще декілька століть тому проблема взаємодії мови, мислення і позамовної дійсності викликала в уяві філологів, філософів і психологів різних країн світу багато різних суджень, теорій, інколи навіть протилежних за своїм змістом, бо, розуміючи наявність зв'язку між вищезазначеними явищами, науковці не могли однозначно його пояснити. Однак і на сучасному етапі не існує єдиної загальноприйнятої точки зору щодо поняття мовної картини світу, тому вважаємо, що дослідження історії вивчення цього поняття необхідне для більш об'єктивного його сучасного розуміння.

Картина світу – це система інтуїтивних розуміння про реальність, що як феномен існувала із зародженням людської раси. Сам термін був уперше впроваджений у рамках фізики стосовно фізичної картини світу (Г. Герц, М. Планк). Термін «картина світу» у філософії був уперше введений Людвігом Вітгенштейном у «Логіко-філософському трактаті», у лінгвістику він уперше потрапив із праць німецького вченого Лео Вайсгербера. У мовознавстві поява поняття мовної картини світу дозволяє глибше вирішувати питання про співвідношення мови та дійсності, інваріантного та ідіоматичного в процесах мовного відображення дійсності як складного процесу інтерпретації людиною світу.

Історія вивчення питання мовної картини світу (МКС) починається з діяльністю Вільгельма фон Гумбольдта – засновника загального мовознавства та разом з тим творця теоретичних основ, на які спираються всі різнови-

ди ідеалістичних спрямувань у науці про мову. Його називають засновником лінгвістичної філософії мови. Особливе значення набула праця «Про різноманітність будови людської мови та її вплив на духовний розвиток людства». Автор відзначає, що «мова, незважаючи на весь сторонній вплив, зберігає свою індивідуальність, що притаманна її характеру, ... через неї усе, створене народом у минулому, впливає на індивіда; індивідуальність людини аналогічна індивідуальності мови завдяки тому, що джерело сприяння на них одне, але перша навряд чи може протистояти останній», таким чином, «у мові ми завжди знаходимо сплав одвічно мовного характеру з тим, що сприйнято мовою від характеру нації» [3: 372–373].

Із розвитком психології, логіки, філософії, структурної лінгвістики мовознавство повернулося до робіт В. Гумбольдта, розглядаючи їх у світлі сучасних проблем під новим кутом зору, з новою інтенсивністю, актуалізуючи основні положення його праць. Учений формулює свої положення про мову як творчу діяльність, про розмежування понять, які пізніше одержали назви «мови» й «мовлення», про загальнонародний характер мови, про цілісність та завершеність мови й існування нерозривного зв'язку між мовою і мисленням, мовою і культурою. В. Гумбольдт пропонує тричленну систему індивід – народ – людство, стверджуючи, що індивідуальна суб'єктивність у розумінні світу крізь мову є складовою колективної суб'єктивності поданого мовного суспільства, а національна суб'єктивність – суб'єктивності всього людського роду, який об'єднується не на біологічній, а на культурно-етнічній та соціальній основі. В. Гумбольдт ототожнює мову й національний дух, дух народу. Такий психологічний та соціально-етнічний погляд на мову сьогодні є актуальним і розглядається багатьма напрямами в мовознавстві – психолінгвістикою, нейролінгвістикою, етнолінгвістикою, соціолінгвістикою. У мові В. Гумбольдт розрізняє матерію та форму, зовнішню (звукову та граматичну) та внутрішню (змістовну) форму [3: 100–108]. Особливе значення для наступного розвитку мовознавства мало трактування внутрішньої форми мови, яка визначала спосіб з'єднання звуків та думок як власної мови. Стверджувалося, що в кожній мові існує своя внутрішня форма. Не використовуючи терміна «картина світу», В. Гумбольдт фактично повністю її описав. Як зауважує О.А. Радченко, «відкриття феномена картини світу в різному його термінологічному оформленні стало основним теоретичним досягненням Гумбольдта, що дозволяє віднести його до батьків сучасної філософії мови» [13: 97].

Гумбольдтіанство як напрям у мовознавстві передбачає антропологічний підхід до мови, її вивчення в тісному зв'язку зі свідомістю та мисленням людини, її культурою та духовним життям. Такий підхід услід за В. Гумбольдтом продовжували Х. Штайнталь, О.О. Потєбня, І.О. Бодуен де Куртене та всі представники психолінгвістичного напрямку сучасного мовознавства. Отже, завдяки ідеям В. Гумбольдта мова починає розумітися як феномен психолінгвістичного стану та духовної діяльності людини як індивіда або народу, що є провідною думкою сучасного мовознавства й актуалізується в нашій роботі.

Твердження В. Гумбольдта про те, що «мова – не просто засіб обміну, який служить взаєморозумінню, а воістину світ, який внутрішня робота духовної сили покликана поставити між собою і предметами» [3: 171], підкреслює те, що мова є засобом бачення й інтерпретації нами довкілля, засобом його пізнання. І ця ідея вченого повністю відбита в сучасному мовознавстві, а саме в положенні про те, що МКС є відбиттям концептуальної картини світу (ККС), засобом вираження об'єктивної картини світу (ОКС), а не тільки засобом комунікації.

Під впливом ідей В. Гумбольдта розвивалися лінгвістичні погляди одного з теоретиків мовознавства Х. Штайнтала. У галузі психології Х. Штайнталь був послідовником механістичної концепції асоціативної психології І.Ф. Гербарта, але звертав увагу на зв'язок індивідуального мовлення та індивідуального мислення. Психологізм Х. Штайнтала продовжував розвиток мовознавства як видозміна концепції А. Шлайхера, що вважалася надто спрощеною. Основні ідеї дослідника були викладені в працях «Граматика, логіка та психологія, їх принципи та взаємовідношення» (1855), у якій точно визначалися межі мовознавства та логіки й було вказано на тісний зв'язок між мовознавством і психологією, та «Вступ до психології та мовознавства» (1881), де цей зв'язок докладно розглядався, та ін. Дослідники ХХ століття вважають саме Х. Штайнтала «типовим прикладом» [8: 10] психологічного трактування природи мовної картини світу.

Свою увагу Х. Штайнталь концентрує на індивідуальному акті мовлення як явищі суто психічному. Дослідник визначає мову не як «безперервну сутність, а як діяльність, що протікає. Ми повинні вивчати її, у сутності, не як підручне знаряддя, яке можна використати, але яке має своє власне буття...; вона [мова] виступає як властивість або здатність...» [17: 85]. Х. Штайнталь стверджує, що категорії мови і логіки несумісні. Дослідник переходить від явищ індивідуальної психології до етнопсихології. Він намагається встановити на цій основі зв'язки типів мов з типами мислення та духовної культури народів. У часи Х. Штайнтала формувалося уявлення про людину як про вербальну істоту, що створила мову із внутрішнього світу індивідів, які є учасниками акту мовної комунікації; як про члена певного національного колективу; як про індивіда, який може мислити однаково з іншими мислячими індивідами в межах окремої національної єдності. Дослідник пропонує вивчати мову, а також звичаї та вчинки, традиції та пісні як продукт духу народного. Неоціненний внесок Х. Штайнтала в мовознавство виявляється в його баченні в мові «духу народу», та в його спробі створити соціальну психологію, етнопсихологію, які сьогодні реально існують, є актуальними напрямками в психології і належать до провідних ідей сучасного мовознавства.

Отже, психологізм стає домінуючим методологічним принципом мовознавства другої половини ХІХ століття та першого десятиріччя ХХ століття. Лінгвопсихологічні ідеї Х. Штайнтала мали вплив на О.О. Потєбню, І.О. Бодуєна де Куртене, молодогограматиків та інших представників психологізму. Психологічний підхід перетворився на інструмент для розуміння сутності відмінностей між мовами. Існують у цьому підході й недоліки. Головним

недоліком психологічної концепції мови є перебільшення ролі уявлень та зменшення ролі понять. Психологізм ігнорує специфіку мови як суспільного явища, що застерігає нас від розуміння мови як суто індивідуального вияву мислення. Не можна забувати, що сукупність індивідуального складає суспільне, і саме ця суспільність має зворотній вплив на індивідуальне.

Але спостерігалися численні спроби іншого розуміння психологізму в мовознавстві. О.О. Потебня розвинув оригінальну лінгвопсихологічну концепцію, що лягла в основу діяльності Харківської лінгвістичної школи. Одним із перших він став вивчати проблему мови художніх творів, цей аспект розвивався потім харківськими та багатьма іншими лінгвістами протягом ХХ століття й актуальний у ХХІ. Філософсько-лінгвістичні погляди О.О. Потебні ґрунтуються на тому, що розвиток мислення й мови відбувається в єдиному процесі еволюції людини, що розвиток одного з цих явищ неможливий без участі й розвитку другого. При вивченні внутрішньої форми слова найцікавішою є праця О.О. Потебні «Мысль и язык», де він доводить безперечний зв'язок слова, образу, уявлення, судження і поняття, пояснюючи і даючи визначення всім цим термінам [12: 98–123]. Безперечний вплив ідей В. фон Гумбольдта, якого Потебня вважає «геніальним представником нової теорії мови» [12: 40], простежується в усій названій праці, де постійно український дослідник звертається до положень німецького вченого та цитує його праці. «Визначення мови, — пише О.О. Потебня, — як роботи духу, уявляючи суттєвою ознакою мови рух, прогрес, підносить В. Гумбольдта над усіма попередніми теоріями» [12: 27]. Як уважає сам О.О. Потебня, «мова є необхідною умовою думки окремої особи, навіть у повній самотності, тому що поняття створюється тільки через слово, а без поняття неможливе істинне мислення» [12: 27].

У зв'язку з розвитком учення про зв'язок мови з індивідуальними психічними властивостями, про зв'язок мови і мислення, із посиленням антропологічного аспекту в розвитку мовознавства виникає і набуває особливого значення думка про існування певної картини світу. Враховуючи суб'єктивність сприйняття, виходячи із сучасних наукових знань, уважається, що існують об'єктивна картина світу, мовна картина світу і концептуальна картина світу, де МКС є посередником між ОКС і ККС, тобто відбиває в мові концептуальну картину світу [11: 12]. Безсумнівно, така точка зору співвідносна з положеннями О.О. Потебні, який ще в ХІХ столітті зазначав, що, «якщо з боку протиставлення мовлення та розуміння мова є посередником між людьми та сприяє досягненню істини в чисто суб'єктивному колі, то, з другого боку, вона служить середньою ланкою між світом речей, які пізнаються, та особою, що пізнає, і в цьому розумінні поєднує в собі об'єктивність та суб'єктивність» [12: 28]. На думку О.О. Потебні, слово створюється із суб'єктивного сприймання та є відбитком не самого предмета, а його відображення в душі. Зважаючи на те, що почуття та діяльність людини залежать від уявлень, а уявлення виражаються в мові, усі відношення людини до зовнішніх предметів зумовлені тим, як ці предмети уявляються їй у мові. Значення слова, як відомо, О.О. Потебня розділяв на найближче та

подальше, уважаючи найближчим значенням слова – народне, а подальшим значенням – спеціалізоване, те, яке описано в термінологічних словниках.

О.О. Потебня доводить суб'єктивність людської свідомості, стверджуючи, що не має людини іншої свідомості, «крім індивідуальної» [12: 34]. Сама мова по відношенню до свідомості є перехід несвідомого до свідомості, тому і питання виникнення мови вважає О.О. Потебня чисто психологічним. *Уявлення* дослідник визначає як внутрішню форму, тобто образ образу, але не предмета. *Судження* він визначає як форму думки, а *поняття* як сукупність суджень, на які розкладається чуттєвий образ, тобто як аналітичне пізнання образу. Слово відрізняється від поняття тим, що воно є засобом творення поняття, але не зовнішнім, а нав'язаним самою людською природою [12: 116]. Основним положенням для О.О. Потебні було те, що мова є засобом не вираження вже готової думки, а формування її, що вона є не відбиттям уже існуючого світогляду, а складовою його діяльності [12: 120]. Таким чином, у погляді на сутність мови О.О. Потебня представляв психолінгвістичний напрямок у тогочасному мовознавстві. Розглядаючи психолінгвістичні погляди О.О. Потебні, варто зауважити, що вчений був близьким до констатації та висвітлення таких понять, як мовна картина світу й індивідуальна мовна картина світу.

Продовжували вивчати психологічну сторону мови в слов'янському мовознавстві представники Казанської лінгвістичної школи, видатним представником якої був І.О. Бодуен де Куртене, що поєднував у своїх поглядах на мову психологічний та соціологічний принципи. Він уважав, що мові набагато ближчий психологічний аспект, інколи він навіть перебільшував значення психології в мовотворенні, стверджуючи, що реально існують тільки індивідуальні мови окремих осіб, а фонема є тільки психологічним уявленням. Проте І.О. Бодуен де Куртене вже акцентує увагу на ролі соціальних факторів, які, поряд з індивідуальною психологією, повинні служити поясненню життя мови в суспільстві. Учений підкреслює необхідність звернення до об'єктивної історії суспільства, яке забезпечує безперервність спілкування між людьми в часі, від покоління до покоління. Зокрема обґрунтування змін у мові за аналогією дослідник також шукає не в індивідуально-психологічних, як младограматисти, а в соціально-психологічних чинниках.

З усіх робіт І.О. Бодуена де Куртене показовою є праця «Про психологічні основи мовних явищ» [1: 56–66], де він зазначає, що «психічне не те, що є свідомим, а те, що може бути усвідомлене як уявлення... У мові ж, у точному значенні цього слова, на відміну від голосових жестів, ми маємо справу безпосередньо тільки з дією психічних факторів» [1: 58]. Не можна не погодитися з тим, що мова не існує без психологічного підґрунтя. Мова – це не тільки логічна система знаків, це цілісна картина світу. Автор зазначає, що в мові ми завжди можемо констатувати ініціативу внутрішню, ініціативу «душі», ініціативу відцентрову. Людська мова, людське мовлення існує тільки в мозку, тільки в «душі» людини, а основне життя мови міститься в асоціації уявлень у різних напрямках [1: 59]. Намагаючись показати виняткову

роль психології, дослідник пише, що «всі науки як такі психічні, але їх закономірності, їх сутності – різні» [1: 65], із чим частково можна погодитися, враховуючи індивідуальність і суб'єктивність не тільки сприйняття даних наук, а і їх дослідження.

М.В. Крушевський уважав головним завданням лінгвістики виявлення законів розвитку мови та вбачав головний закон у «відповідності світу слів світові думок» [7: 149], що можна порівняти із сучасним поглядом на МКС як відбиття ККС.

На межі XIX і XX століть працював видатний швейцарський лінгвіст Фердинанд де Соссюр, який, як і І.О. Бодуен де Куртене та деякі інші його сучасники, поєднував психологічний та соціологічний підходи до мови, говорячи термінами сучасного мовознавства, учений виокремлював індивідуальну мовну картину світу та національну мовну картину світу, протиставляючи індивіда та суспільство як феномен і доводячи їх взаємозалежність. Прагнувши обґрунтувати природу, сутність і специфіку мови, Ф. де Соссюр виступає послідовником французького соціолога Еміля Дюркгайма, який уважав, що суспільство – це своєрідна психічна істота, асоціація багатьох свідомостей, і що всесвіт існує не об'єктивно, а лише настільки, наскільки він мислиться. Ф. де Соссюр зазначає, що «... у мові все є психічним, включаючи матеріальні та механічні прояви мови... і оскільки лінгвістика постає соціальній психології такі цінні дані, то чи не складає вона з нею єдине ціле?» [15: 17]. Виходячи із твердження, що «мовна діяльність має дві сторони: індивідуальну та суспільну, причому зрозуміти їх окремо одна від одної неможливо» [15: 19], учений розрізняє поняття мови і мовної діяльності, зазначаючи, що мова є лише частиною мовної діяльності, але найважливішою, «вона є водночас і суспільним продуктом, і сукупністю необхідних умовностей, прийнятих у суспільстві для забезпечення реалізації мовної здатності індивідами», а мовна діяльність є «водночас і фізичною, і фізіологічною, і психічною,... вона належить до царини індивідуального та царини суспільного» [15: 20]. Ф. де Соссюр відрізняє від мови також і мовлення, яке, на його думку, є цілком індивідуальним, є актом волі й розуму, натомість мова – це не діяльність мовця, а готовий продукт, пасивно засвоєний індивідом [15: 26]. Мова – це система знаків, які виражають поняття, вона існує в колективі як сукупність відбитків, відкладених у кожного в мозку, на зразок словника, цілком тотожні примірники якого були б у користуванні багатьох осіб. Таким чином, бачимо, що поняття мовної картини світу Ф. де Соссюр визнавав, але інтерпретував її не як картину мовну, а як картину знаків, точніше систему знаків, що виражає поняття і відбиває суспільну інтуїцію.

Щодо мовної одиниці, автор зазначає, що вона є чимось подвійним, утвореним унаслідок поєднання двох складників, а саме – поняття й акустичного образу, які з'єднуються в нашому мозку асоціативним зв'язком. Поняттям називає Соссюр явища свідомості, які викликають у мозку в процесі мовлення відповідні акустичні образи, тобто уявлення про лінгвістичні знаки, і весь цей процес він називає «цілком психічним феноменом» [15: 23]. Отже, для назви цілого, тобто двосторонньої психічної сутності, дослідник

залишає слово *знак*, а терміни *поняття* та *акустичний образ* пропонує замінити відповідно на *позначене* (за сучасною термінологією – *сигніфікат*) і *позначення* (сигніфікант), на думку Ф. де Соссюра, останні два терміни «мають перевагу, що вказують на протиставлення як між собою, так і щодо цілого, частинами якого вони є» [15: 89]. Ця концепція широко використовується сучасними лінгвістами.

Приділяє увагу мовознавець і синтагматичним та асоціативним відношенням, визначаючи перші як сполучення, які спираються на послідовність, а останні як ті, що локалізуються в мозку і складають частину наявного в пам'яті скарбу, який і становить мову кожного індивіда [15: 156–157].

Безперечним внеском у мовознавство є розрізнення Ф. де Соссюром синхронії та діяронії, де перше – це стан мови, а останнє – фаза еволюції. На думку дослідника, мова «являє собою систему, всі частини якої можуть і повинні розглядатися в її синхронічній взаємозумовленості» [15: 111]. Він протиставляє ці два аспекти вивчення мови, зазначаючи, що синхронія – це єдине існування мови, а діяронія – послідовність мовних фактів у часі. Мовознавець звертає увагу і на актуальну сьогодні думку про те, що на мові відбивається психологічний характер народу, але зауважує щодо цього, що певний мовний засіб не обов'язково визначається психічними причинами [15: 285].

Л.В. Щерба в статті «Про потрійний аспект мовних явищ та про експеримент у мовознавстві» в мові як системі виділяє мовлення, до якого належать усі процеси говоріння та розуміння, що відбуваються в індивіді, указує на існування індивідуальної мовної картини світу як частини мовної системи. Продовжуючи лінію Бодуена де Куртене, Л.В. Щерба підкреслює принципову важливість дослідження сучасних живих мов та говірок. Щодо мови художніх творів, Л.В. Щерба зазначає можливість як суто лінгвістичного підходу в аналізі, так і виявлення індивідуальної мовленнєвої системи мовця, зважаючи на стан мовної системи тієї мови, якою він користується. «Взагалі треба мати на увазі, що те, що часто вважають індивідуальними відмінностями, – зазначає вчений, – насправді є груповими відмінностями, тобто теж соціально зумовленими (сімейними, професійними, місцевими тощо), та здаються індивідуальними відмінностями лише на тлі «загальних» мов [16: 261]. Таким чином, мовознавець розділяє і вважає теоретично несумірними поняття «індивідуальної мовленнєвої системи» (психофізичної мовленнєвої організації індивіда) та «мовної системи», які складають два аспекти теорії Л.В. Щерби про триаспектні мовні явища; третій аспект – мовний матеріал, тобто все написане та сказане даною мовою. Така теорія є базою при дослідженні мови художніх творів сучасними мовознавцями.

У вивчення мовної картини світу зробили свій внесок і представники етнолінгвістичного напрямку першої половини ХХ століття, напрямку, що пов'язував явища мови з явищами культури, народними традиціями, з народом і нацією в цілому. Власне лінгвістичне втілення ці ідеї знайшли в працях І. Трира і особливо Л. Вайсгербера, що став основоположником лінгвістичного неогумбольдтіанства – напрямку мовознавства, який розвиває основні

ідеї, започатковані В. Гумбольдтом. Німецький учений розробляв головним чином тезу В. Гумбольдта про мову як «проміжний світ» між людиною та зовнішнім світом, проміжний світ, що фіксує у своїй структурі, у лексиці особливе національне світосприйняття. Представниками етнолінгвістики були Е. Сепір та Б. Уорф. Е. Сепір вивчав питання про взаємовідношення мовних явищ та соціальних факторів, зв'язки мови та культури, тобто привертая увагу мовознавців до національної мовної картини світу. Мову він називав «керівництвом до сприйняття соціальної дійсності» та зазначав, що «люди ... значною мірою перебувають під впливом тієї конкретної мови, яка стає засобом вираження для суспільства, що в ньому вони живуть» [4: 229]. Б. Уорф намагався довести, що навіть основні категорії субстанції, простору, часу можуть розумітися по-різному залежно від структурних властивостей мови. «Ми досліджуємо природу в тих напрямках, що вказуються нам нашою рідною мовою. Категорії та форми, які ізолюються нами від світу уявленень, ми не беремо як щось очевидне з цих явищ; зовсім навпаки – світ уявляється нам у калейдоскопічному потоці вражень, які організуються нашим уявленням, і це створюється головним чином через лінгвістичну систему, відбиту в нашому уявленні» [4: 230]. Етнолінгвістика, американська за походженням, як напрям у мовознавстві близька за ідейним спрямуванням до європейського неогумбольдтіанства. Мова розуміється в етнолінгвістиці як історичний спадок суспільства, який передував становленню матеріальної культури, а потім продовжував з нею співпрацювати. Етнолінгвістика концентрує свою увагу на аналізі етнокультурних та етнопсихологічних факторів у функціонуванні та еволюції мови. Етнолінгвістика як напрям мовознавства безпосередньо доводить існування національної мовної картини світу, протиставляючи їй індивідуальну мовну картину світу. На нерозривність мовної картини світу та етнокультурної парадигми звертає увагу В.М. Русанівський, наголошуючи на залежності МКС від культурного рівня носіїв мови [14].

Оскільки МКС невід'ємно пов'язана з мисленням людини, то мовознавці XIX – поч. XX століття намагалися встановити характер цього зв'язку. Як ми бачимо з усього вищезазначеного, погляди дослідників цієї, як зазначено в лінгвістичному енциклопедичному словнику, філософської проблеми мови [9: 545] поділялися на психологічні та логічні. Наприкінці XIX ст. «наука про мислення, яка займалася раніше дослідженням питань логічного устрою, форми думки в загальнофілософському плані, стає наукою про «душу», об'єктом вивчення якої є вже психіка індивідуума» [6: 6]. Х. Штайнталь, Г. Пауль, Ф.Ф. Фортунатов, О.О. Потєбня намагалися побудувати всю теорію мови на принципах психології, джерело яких треба шукати ще у В. Гумбольдта, який доводить, що «мова є пряме дзеркало психіки, духу народу» [6: 7]. Об'єктом вивчення філософії стає здебільшого не «ідея», не «дух», а психіка індивідуума, людська свідомість. Пов'язувала питання мови та психології особистості і видана в 1934 р. праця Л.С. Виготського «Мышление и речь», де автор зазначає, що слово і позначена ним річ утворюють єдину структуру, що значення слова не константне, а також що відношення думки до слова є передусім не річ, а процес, це відношення є рухом

від думки до слова та навпаки – від слова до думки [2: 267–269]. І якщо лінгвістика XIX століття була «психологізована», то власне філософія XIX – поч. XX ст. характеризувалася монополією неопозитивізму, представники якого виробили свій особливий, логіко-лінгвістичний підхід до філософії, надали всій філософській проблематиці мовного характеру, що зростало на логіко-семантичних дослідженнях того періоду [5: 10–19]. Але власне лінгвістика в середині XX ст. поставила перед собою завдання не тільки довести, а й дослідити тісний зв'язок мови і мислення. У наш час такий зв'язок досліджує психолінгвістика, лінгвофілософія, когнітивна лінгвістика та інші сучасні лінгвістичні напрями. Можливо, саме тому на сучасному етапі дослідження поняття мовної картини світу та суміжних із ним понять і категорій неможливо чітко відокремити, до якої ж науки належить той чи інший термін або те чи інше поняття і які методи варто застосовувати, щоб якомога краще і детальніше їх дослідити. А може, всебічний розгляд одного поняття, скажімо, з точки зору лінгвістики, філософії, психології, антропології, генетики і багатьох інших наук [10: 9], і є тим «ідеальним» дослідженням?

Подальша робота в цьому напрямі передбачає дослідження науковців XX століття та перших років XXI століття.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Бодуэн де Куртєнэ І.А.** Избранные труды по общему языкознанию / И.А. Бодуэн де Куртєнэ. – М. : АН СССР, 1963. – Т.2.
2. **Выготский Л.С.** Мышление и речь. Психологические исследования / Л.С. Выготский. – М.–Л. : Соцэкгиз, 1934.
3. **Гумбольдт Вильгельм фон.** Язык и философия культуры / Вильгельм фон Гумбольдт ; [пер. с нем. языка ; сост., общ. ред. и вступ. ст. А.В. Гулыги, Г.В. Рамишвили]. – М. : Прогресс, 1985.
4. **Звегинцев В.А.** История языкознания XIX–XX веков в очерках и извлечениях / В.А. Звегинцев. – М. : Просвещение, 1965. – Т. 2.
5. **Козлова М.С.** Философия и язык (Критический анализ некоторых тенденций эволюции позитивизма XX в.) / М.С. Козлова. – М. : Мысль, 1972.
6. **Колшанский Г.В.** Логика и структура языка / Г.В. Колшанский. – М. : «Высш. шк.», 1965.
7. **Крушевский Н.В.** Очерки науки о языке / Н.В. Крушевский. – Казань, 1883.
8. **Леонтьев А.А.** Язык, речь, речевая деятельность / А.А. Леонтьев. – М. : Просвещение, 1969.
9. **Лингвистический** энциклопедический словарь / [гл. ред. В.Н. Ярцева]. – М. : Сов. Энциклопедия, 1990.
10. **Лисиченко Л.А.** Лексико-семантичний вимір мовної картини світу / Л.А. Лисиченко. – Х. : Вид. група «Основа», 2009.
11. **Лисиченко Л.А.** Мовний образ простору і психологія поета: [Наукова монографія] / Л.А. Лисиченко, Т.В. Скорбач. – Харків : ХДПУ імені Г.С. Сковороди, 2001.
12. **Потебня А.А.** Мысль и язык / А.А. Потебня. – К. : Синто, 1993.
13. **Радченко О.А.** Лингвофилософские опыты В. фон Гумбольдта и постгумбольдтианство / О.А. Радченко // Вопросы языкознания. – 2001. – № 3. – С. 96–125.
14. **Русанівський В.М.** Мовна картина світу в етнокультурній парадигмі / В.М. Русанівський // Мовознавство. – 2004. – № 4. – С. 3–7.
15. **Сосюр Фердінан де.** Курс загальної лінгвістики / Фердінан де Сосюр ; [пер. з фр. А. Корнійчук, К. Тищенко]. – К. : Основа, 1998.
16. **Хрестоматія** по історії языкознання XIX–XX веков / [сост. В.А. Звегинцев]. – М. : Учпедгиз, 1956.
17. **Steinthal Н.** Abriss der Sprachwissenschaft / Н. Steinthal. – S. 85.